

Εμμανουήλ Αντ. Εμμανουηλίδης

ΤΟ «ΤΡΙΓΩΝΟ» ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΚΙΝΑΣ ΚΑΙ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ. ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΩΣ
ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΚΙΝΕΖΙΚΩΝ ΕΠΑΦΩΝ

Εισαγωγή

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας (ΛΔΚ) επεδείκνυε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '60. Το ενδιαφέρον αυτό εκκινούσε από τον έντονο σινοσοβιετικό ανταγωνισμό, ο οποίος εκδηλωνόταν κυρίως περιφερειακά. Ιδίως στη βαλκανική χερσόνησο, η συνύπαρξη της απόλυτα εξαρτημένης με την Κίνα και απομονωμένης από τον υπόλοιπο κόσμο Αλβανίας, των Γιουγκοσλαβίας και Ρουμανίας που ακολουθούσαν, η μεν πρώτη περισσότερο, η δε δεύτερη λιγότερο, πιο αυτόνομη έναντι της ΕΣΣΔ εξωτερική πολιτική και της αμιγώς σοβιετόφιλης Βουλγαρίας, δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για να εκδηλωθεί ο ανταγωνισμός Σοβιετικής Ένωσης και Κίνας. Σε αυτό το σύνθετο περιβάλλον, η μοναδική βαλκανική δυτική χώρα επέλεξε να προβεί, ήδη από τις αρχές του '70 σε ανοίγματα προς τις κομμουνιστικές χώρες τόσο της περιοχής όσο και τη ΛΔΚ.

Η ελληνική διπλωματία, από τις δικτατορικές κυβερνήσεις αλλά και ιδίως στη Μεταπολίτευση μέχρι και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, κλήθηκε να συνδυάσει τόσο την εμπέδωση ομαλών διμερών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες αλλά και διαβαλκανικής συνεργασίας, όσο και την προώθηση των σχέσεων με την Κίνα δίχως να δημιουργηθούν προστριβές ούτε με τους δυτικούς συμμάχους αλλά ούτε με την ΕΣΣΔ. Σε κάθε συνάντηση ή επαφή της Ελλάδας με Κινέζους αξιωματούχους, τα Βαλκάνια, υπό το πρίσμα του σινοσοβιετικού ανταγωνισμού στην περιοχή, αποτελούσαν θέμα συζητήσεων. Αντιστοίχως, και στις επαφές με τους ηγέτες των βαλκανικών κρατών συζητούνταν η κινεζική εμπλοκή στη χερσόνησο.

Οι βαλκανικές υποθέσεις δεν έπαψαν να απασχολούν τις ελληνοκινεζικές σχέσεις και μετά την ομαλοποίηση των σχέσεων ΛΔΚ–ΕΣΣΔ αλλά και μεταψυχροπολεμικά. Μπορεί τα Βαλκάνια να είχαν πάψει να είναι πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των δύο μεγάλων κομμουνιστικών χωρών, αλλά η Κίνα συνέχισε να επιδιώκει την αύξηση της επιρροής της στην περιοχή. Το τελευταίο συνέβη ακόμα και υπό τον κίνδυνο διατάραξης των σχέσεων με την Ελλάδα, με χαρακτηριστικότερη περίπτωση το Μακεδονικό.

Το παρόν άρθρο, όπως προειπώθηκε, κινείται στην κατεύθυνση της συνδυαστικής ανασκόπησης των σχέσεων της Ελλάδας με την Κίνα και τις βαλκανικές χώρες. Έτσι, μελετώνται οι εξελίξεις από την ελληνική οπτική με σκοπό να διευκρινιστεί το κατά πόσο η ελληνική διπλωματία κατάφερε να συγκεράσει την προώθηση των ελληνοκινεζικών σχέσεων, δίχως να διαταραχθεί η βαλκανική πολιτική της. Γίνεται μελέτη των διαθέσιμων δημοσιευμένων πρωτογενών πηγών, ενώ όπου αυτές απουσιάζουν ο Τύπος της περιόδου και η διαθέσιμη βιβλιογραφία και αρθρογραφία αποτελούν τα μέσα της έρευνας. Εξετάζεται, παρεμπιπτόντως, η πορεία των σινοσοβιετικών σχέσεων ή των σχέσεων της ΛΔΚ με τα βαλκανικά κράτη, αφού το άρθρο εστιάζει στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Ταυτόχρονα, γίνονται αναφορές στην οπτική των ΗΠΑ ή της ΕΣΣΔ· ιδίως οι Αμερικανοί ενδιαφέρονταν για το τρίγωνο των σχέσεων Ελλάδας–Κίνας–Βαλκανίων, φρονώντας ότι έτσι περιοριζόταν η σοβιετική ισχύς στην περιοχή.

A. Η σύναψη σχέσεων μέσω των Βαλκανίων

Η περίοδος ως το ελληνικό άνοιγμα στην Ανατολή

Το μαοϊκό καθεστώς στα μέσα του '60 αντιμετώπιζε προβλήματα εσωτερικής σταθερότητας, που οδήγησαν την άνοιξη του 1966 στην έναρξη της Πολιτιστικής Επανάστασης. Έτσι, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '60 η όποια προοπτική αποκατάστασης των σχέσεων της Κίνας με την Ελλάδα αλλά και τα άλλα βαλκανικά κράτη σχεδόν εξαλείφθηκε. Η εσωστρέφεια που προκλήθηκε στα πρώτα χρόνια της Πολιτιστικής Επανάστασης περιόρισε τις προσπάθειες των Κινέζων κομμουνιστών για επαφές με τα δυτικά κράτη. Έως τα τέλη του '60 η Κίνα είχε απομονωθεί διεθνώς. Κατηγοριοποιούσε τις βαλκανικές κομμουνιστικές χώρες ως σοσιαλιστικές «με λίγα λάθη» όπως τη Ρουμανία και τη Γιουγκοσλαβία, ενώ ως ρεβιζιονίστρια αντιμετώπιζε τη Βουλγαρία. Μόνο την Αλβανία οι Κινέζοι θεωρούσαν μόνη –μαζί με την Κίνα– πραγματικά σοσιαλιστική χώρα.¹

Η πρόσδεση της Αλβανίας στο σινικό άρμα δεν επηρέασε ιδιαίτερα τις ελληνοκινεζικές προσπάθειες επαφών. Τουναντίον αποτέλεσε μετέ-

¹ R. MacFarquhar–M. Schönhals, *Mao's Last Revolution* (Harvard: Harvard University Press, 2006), 321-322.

πειτα και «συνδετικό κρίκο» Ελλάδας–Κίνας λόγω εμπλοκής της ΛΔΚ στις βαλκανικές υποθέσεις. Η 3^η προδικτατορική κυβέρνηση του Καραμανλή, όπως και η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, δεν προέβησαν σε προσπάθειες για αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων, θεωρώντας πως η ύφεση που επικρατούσε στη διεθνή πολιτική μεταξύ ΕΣΣΔ–ΗΠΑ δεν αναιρούσε το γεγονός ότι η ΛΔΚ ήταν ξεκάθαρα αντίθετη προς τη Δύση. Αντιθέτως, έστρεφαν το ενδιαφέρον τους στην ανάπτυξη επαφών με τα βαλκανικά κράτη.² Από τις κυβερνήσεις του Κέντρου, από την άλλη, έντονη δραστηριότητα ανέπτυξε ο Στέφανος Στεφανόπουλος, όταν μεταξύ Μαΐου και Οκτωβρίου 1966, Ελλάδα και Κίνα διαπραγματεύτηκαν την υπογραφή εμπορικής συμφωνίας, που όμως δεν ευδοδώθηκε.³ Στο γεγονός συντέλεσε τόσο το ξέσπασμα της πολιτιστικής επανάστασης, όσο και οι φήμες για εγκατάσταση κινεζικών βάσεων πυραύλων στην Αλβανία. Το ότι η Κίνα θα μπορούσε να αποκτήσει στρατιωτικό έρεισμα στην Αλβανία έθετε σε κίνδυνο το αμυντικό δόγμα της Ελλάδας, αφού ο «από Βορράν» κομμουνιστικός κίνδυνος δε θα προερχόταν μόνο από τη Βουλγαρία, αλλά και από τη βορειοδυτική πλευρά των συνόρων. Οι σχετικές φήμες εν τέλει δεν επιβεβαιώθηκαν και δεν βρέθηκαν στρατεύματα της ΛΔΚ στα Βαλκάνια. Ωστόσο, η γενικότερη σύσφιξη των σινοαλβανικών σχέσεων οδήγησε τελικώς σε μίσθωση τεσσάρων ναυτικών βάσεων στις αλβανικές ακτές.⁴

Η πολιτική της δικτατορίας για τα Βαλκάνια και την Κίνα

Μετά το 1967, η δικτατορική κυβέρνηση των Συνταγματαρχών επιδίωξε ανοίγματα προς τον ανατολικό κόσμο, τόσο σε Ευρώπη και Βαλκάνια όσο και προς την Κίνα. Πέραν του καταλυτικού παράγοντα της αποκατάστασης των σινοαμερικανικών σχέσεων, ρόλο διαδραμάτισε και η αποκατάσταση διπλωματικών επαφών μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας –παρά την ύπαρξη τυπικά της εμπόλεμης κατάστασης– αφού η τελευταία αποτελούσε την πλέον φίλα προσκείμενη στην Κίνα ευρω-

² *Πρακτικά της Βουλής*, συνεδρίαση 2^ας Απριλίου 1964, σ. 119, επί των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου που τοποθετήθηκαν και στελέχη της ΕΡΕ.

³ *Ναυτεμπορική*, 26-3-1966 και 2-6-1966· *Καθημερινή*, 26-10-1966.

⁴ J. Copper, *China's Foreign Aid and Investment Diplomacy*, τ. 3 (London: Palgrave MacMillan, 2016), 94.

παϊκή χώρα. Άλλωστε, μέσω της Αλβανίας εκκίνησαν οι ελληνοκινεζικές σχέσεις: Οι διπλωματικές επαφές και διαπραγματεύσεις για την ανταλλαγή διπλωματικών αποστολών έγιναν το Νοέμβριο του 1971.

Οι Συνταγματάρχες συνέδεαν το επιχειρούμενο άνοιγμα στις όμορες βόρειες χώρες με την εμπλοκή της Κίνας στις υποθέσεις της βαλκανικής χερσονήσου. Κυρίως, οι στενοί δεσμοί της ΛΔΚ με την Αλβανία του Εμβέρ Χότζα αποτελούσαν λόγο που τους έκανε να ενδιαφερθούν για τη δημιουργία διαύλων με τους Κινέζους. Ωστόσο, η χούντα προσπαθώντας να μην αντιφάσκει με την ακραία αντικομμουνιστική ιδεολογία της και τον επικαλούμενο «από Βορράν» κομμουνιστικό κίνδυνο, τόνιζε πως δεν υπήρχε στρατιωτικός κίνδυνος από την Κίνα. Σε αυτό συνηγορούσε ότι οι Αλβανοί δήλωναν πως είχαν αποχωρήσει όλοι οι Κινέζοι στρατιωτικοί από το αλβανικό έδαφος.⁵

Η κινεζική στάση λάμβανε υπόψη ότι η ελληνική προσέγγιση με τα βαλκανικά κράτη ενίσχυε τη σταθερότητα στην περιοχή, αφού θα περιόριζε τις εντάσεις και στο εσωτερικό των χωρών της χερσονήσου. Θεωρούσαν πως, δεν θα διακυβευόταν η σταθερότητα του καθεστώτος του Εμβέρ Χότζα αλλά ούτε και η μη σοβιετική ανάμειξη στη Γιουγκοσλαβία μετά το μελλοντικό θάνατο του γηραιού Τίτο. Αντίστοιχα, η ανάπτυξη σχέσεων με την Ελλάδα, ως χώρα του ΝΑΤΟ, ενίσχυε τη δυτική παρουσία στα Βαλκάνια. Το παράδοξο –της στήριξης δυτικών κρατών από την κομμουνιστική Κίνα– αλλά και η στήριξη των «ουδέτερων» κομμουνιστικών Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας (λιγότερο της, ασκούσας πιο «αυτόνομη» εξωτερική πολιτική, Ρουμανίας) εδραζόταν στον έντονο σινοσοβιετικό ανταγωνισμό.

Η επιθυμία των Κινέζων να περιορίσουν τη σοβιετική επιρροή στα Βαλκάνια ήταν που δικαιολογούσε σε πολύ μεγάλο βαθμό την επιθυμία τους για ενίσχυση των σχέσεών τους με την Ελλάδα. Η ανάδυση της Κίνας στο τότε διεθνές στερέωμα ως εν δυνάμει τρίτη πολιτική δύναμη, μεταξύ Δύσης και Ανατολής, ήταν το κίνητρο για την ανάπτυξη διμερών σχέσεων (αρχικά σε οικονομικό επίπεδο, αλλά και με πολιτικές προεκτάσεις) με χώρες αντίθετου ιδεολογικού καθεστώτος και πολιτικού συστήματος, όπως η Ελλάδα. Επιθυμούσαν οι Κινέζοι να αποκτήσουν ερείσματα σε περιοχές που θεωρούσαν πως η σοβιετική επιρροή δεν ήταν δεδομένη, όπως τα Βαλκάνια. Άλλωστε, ήθελαν να εμφανίζο-

⁵ *Το Βήμα*, 19-5-1973.

νται διαλλακτικοί έναντι των Δυτικών, για να μην αφήσουν το ρόλο αυτό στους Σοβιετικούς –λόγω της ύφεσης του Ψυχρού Πολέμου σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και των συζητήσεων σε περιφερειακό για σύγκληση Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη– που θα μπορούσαν έτσι να ενισχύσουν τις θέσεις τους. Τέλος, οι Κινέζοι θεωρούσαν ότι υφίστανται στρατιωτική απειλή από τα σοβιετικά στρατεύματα στα κοινά σύνορά τους. Έτσι, θεωρούσαν πως λόγω της αύξησης της κινεζικής έναντι της σοβιετικής παρουσίας στα Βαλκάνια αλλά και εν γένει στην Ευρώπη και τη Μεσόγειο, η ΕΣΣΔ δεν θα μπορούσε να θεωρήσει δεδομένη την ασφάλεια των συνόρων αυτής και των δορυφόρων της με τη Δυτική Ευρώπη και, έτσι, δεν θα μετέφερε το βάρος των στρατιωτικών δυνάμεών της στη σινοσοβιετική μεθόριο.

Η πρώτη ελληνοκινεζική επαφή έγινε το 1969 και συμπεριλάμβανε τη Ρουμανία. Ειδικότερα, οι Κινέζοι πρότειναν στην ελληνική πλευρά να συμμετέχει σε τριμερή συνεργασία μεταξύ αυτής και της Ρουμανίας στις θαλάσσιες μεταφορές. Στα διπλωματικά έγγραφα περιγράφεται πως η πρόταση έγινε μέσω της ελληνικής πρεσβείας στην Ελβετία και αυτή χαρακτηριζόταν «τριγωνικό clearing».

Ταυτόχρονα, υπήρξαν και άλλες περιπτώσεις αναφορών από ελληνικές διπλωματικές αποστολές σε Ευρώπη και ΗΠΑ, ότι οι Κινέζοι ενδιαφέρονταν για τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων.⁶ Η Ελλάδα απέφυγε να προχωρήσει στο ζήτημα, παρά τις αντιρρήσεις του αναπληρωτή υπουργού Ξανθόπουλου–Παλαμά. Ο ίδιος αναγκάστηκε να διαψεύσει τον Αύγουστο του 1971 τις φήμες για ελληνοκινεζική προσέγγιση, αφού υπήρχαν αντιδράσεις από άλλες φιλικές χώρες –δεν υπήρξαν όμως αντιδράσεις από τα βαλκανικά κράτη– αλλά και καθώς δεν είχε επέλθει η αποκατάσταση στον σινοαμερικανικών σχέσεων. Άλλωστε το καθεστώς διέρρηε μέσω του ελεγχόμενου Τύπου πως η Ελλάδα ανησυχούσε για την επιρροή των Κινέζων στα Βαλκάνια λόγω της στενής σχέσης τους με την Αλβανία.⁷

Στις 3 Νοεμβρίου 1971 το Υπουργείο Εξωτερικών εξουσιοδότησε για τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων τον Έλληνα πρεσβευτή στην Αλβανία Διονύσιο (Δένι) Καραγιάννη. Ιδίως

⁶ Φ. Τομαή, «Έρως στην Απαγορευμένη Πόλη», *Το Βήμα*, 15-7-2012.

⁷ Σ. Βαλντέν, *Παράταιροι Εταίροι. Ελληνική δικτατορία, κομμουνιστικά καθεστώτα και Βαλκάνια (1967-1974)* (Αθήνα: Πόλις, 2009), 217.

μετά τον Ιανουάριο του 1972, τις συζητήσεις διεξήγαγαν στα Τίρανα ο Καραγιάννης και ο Κινέζος ομόλογός του Λιου Ξιεν Χουά.⁸ Η Ελλάδα δεν ήθελε να διαρρεύσουν οι συνομιλίες, που διεξάγονταν υπό μεγάλη μυστικότητα. Εν τέλει, οι διαπραγματεύσεις διήρκησαν ως το Μάιο του 1972 και κατέληξαν στις 19 Μαΐου 1972 σε συμφωνία να γίνει ταυτόχρονα η άρση των σχέσεων με την Ταϊβάν και η αποκατάσταση με τη ΛΔΚ. Ακολούθως, στις 17 Νοεμβρίου 1972 μετέβησαν στην Αθήνα, από το Κάιρο όπου η κινεζική πρεσβεία είχε την ευθύνη για τις ελληνικές υποθέσεις, Κινέζοι διπλωμάτες. Επικεφαλής ήταν αρχικά ο σύμβουλος πρεσβείας Σιν Τσι Βέι. Πέραν του Καΐρου, εποπτεία για τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα είχε και η κινεζική πρεσβεία στα Τίρανα. Ενδεικτικό της σημασίας που είχε η Αλβανία για την ΛΔΚ ήταν το ότι τον Τσι Βέι υποδέχθηκαν, πέραν των αξιωματούχων του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, τα μέλη της διπλωματικής αποστολής της Αλβανίας στην Αθήνα.⁹

Σημαντική εξέλιξη στις ελληνοκινεζικές σχέσεις ήταν η επίσκεψη του αντιπροέδρου της δικτατορικής κυβέρνησης Νικόλαου Μακαρέζου στην Κίνα, όπου και συζητήθηκαν εκτενώς οι βαλκανικές υποθέσεις. Πριν τη μετάβασή του, σημαντικές επαφές είχαν οι δύο χώρες σε επίπεδο διπλωματών στο διάστημα Μαρτίου-Απριλίου 1973, όταν ο επικεφαλής του διπλωματικού γραφείου του Παπαδόπουλου, Αντώνιος Πρωτονοτάριος, είχε συναντήσεις τόσο στο Πεκίνο όσο και στην Αθήνα, με Κινέζους διπλωμάτες με τους οποίους συζήτησε τη διεθνή θέση των δύο χωρών. Ήταν πλέον εμφανές, ότι η Κίνα συνδύαζε τις επαφές που ανέπτυσσε με δυτικά κράτη –ακόμα και με τη βαλκανική Ελλάδα της ακραία αντικομμουνιστικής δικτατορικής κυβέρνησης– με τη σινοσοβιετική ένταση που υπέβασκε στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Οι Κινέζοι δήλωσαν προς τον Πρωτονοτάριο ότι η ΕΣΣΔ εκπροσωπούσε το σοβιετικό σοσιαλμπεριαλισμό, τον οποίο θεωρούσαν επικινδυνότερο από τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό. Ως προς τη στάση των βαλκανικών χωρών, χαρακτήριζαν τη Βουλγαρία προγεφύρωμα του Κόκκινου Στρατού στα Βαλκάνια.¹⁰ Βέβαια, η Ελλάδα προσπαθούσε

⁸ ΥΙΔΑ, Φ.2341.42/1971, ΑΠ 147 και 1972 Φ.2341.42/1972, Καραγιάννης (Τίρανα) προς Υπουργείο Εξωτερικών, 7-12-1971 και 24-5-1972.

⁹ Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων [στο εξής ΑΠΕ], τηλεγράφημα 17-11-1972.

¹⁰ Υπηρεσία Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου [στο εξής ΥΔΙΑ], Φ. 2341.42/1973, Σημείωμα Πρωτονοταρίου, 13-3-1973 και 4-4-1973.

να αναπτύξει ομαλές επαφές με το Ανατολικό Μπλοκ, και δη με τις βαλκανικές χώρες, γεγονός που όμως δεν εμπόδισε τους Κινέζους να εμμένουν στη σύσφιξη των σχέσεων με τη δικτατορική Ελλάδα.¹¹

Ο Μακαρέζος το Μάιο του 1973 μετέβη στην Κίνα όπου είχε αρχικά συνομιλίες με τον αντιπρόεδρο Λη Χσιεν Νιεν. Σε επίπεδο πολιτικών σχέσεων, οι δύο ηγέτες αντάλλαξαν επαφές για τις διεθνείς εξελίξεις αλλά και την εξωτερική πολιτική των χωρών τους. Ιδίως, συζητήθηκαν θέματα που αφορούσαν την πολιτική κατάσταση στα Βαλκάνια: Ο Χσιεν Νιεν ενδιαφέρθηκε για την προσέγγιση που επιχειρούσε η δικτατορική κυβέρνηση της Ελλάδας με τα γειτονικά βαλκανικά κράτη και εστίασε ιδίως στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, για τις οποίες εκδήλωσε την ικανοποίηση της κινεζικής πλευράς σχετικά με την επιχειρούμενη εξομάλυνσή τους. Οι Κινέζοι δήλωσαν ικανοποιημένοι με τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των βαλκανικών χωρών και τόνισαν πως το ενδιαφέρον τους δεν περιοριζόταν στην Αλβανία, αλλά αφορούσε και τις Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία –χώρα που ασκούσε μια λιγότερο ευθυγραμμισμένη με την ΕΣΣΔ εξωτερική πολιτική– αλλά και αυτή της Βουλγαρίας, παρότι η τελευταία ήταν «δορυφόρος» της Σοβιετικής Ένωσης στη χερσόνησο.¹²

Η ελληνική πλευρά αντιλαμβανόταν πως η κόντρα ΕΣΣΔ–Κίνας δεν θα έπρεπε να επηρεάζει τις διπλωματικές κινήσεις της. Τούτο καθώς η δικτατορική Ελλάδα επιδίωκε τόσο αύξηση των επαφών της, ιδίως με τα βαλκανικά κράτη, όσο και ταυτόχρονη εμπέδωση σχέσεων με την κομμουνιστική Κίνα. Στο πλαίσιο αυτό, απέφευγε κάθε εμπλοκή στο σινοσοβιετικό ανταγωνισμό, παρά την εμμονή των Κινέζων σε αυτό· ενδεικτική ήταν η χρήση του μουσικού όρου «Leitmotif» από τον Κατοπώδη για να περιγράψει τις αναφορές των Κινέζων στη σοβιετική επιθετικότητα.¹³

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη των Αμερικανών για το τρίπτυχο των σχέσεων Ελλάδας–Κίνας–Βαλκανίων, που ήταν θετική. Άλλωστε, αυτοί πρώτοι μετά το 1971 είχαν «εγκαινιάσει» τις επαφές με το κομμουνιστικό καθεστώς του Πεκίνου, ενώ είχαν διαπιστώσει ότι οι

¹¹ Αυτ.

¹² ΑΠΕ, τηλεγράφημα 22-5-1973.

¹³ ΥΔΙΑ, Φ. 2341.42/1973, Καταπόδης (Πεκίνο) προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23-5-1973.

Κινέζοι επιθυμούσαν την σύναψη σχέσεων με την Ελλάδα.¹⁴ Ήδη στις 21 Οκτωβρίου 1971 ο Τσου Εν Λάι, σε συζήτησή του με το σύμβουλο Εθνικής Ασφάλειας Henry Kissinger, είχε εκφράσει τη δυσαρέσκεία του που η ΛΔΚ δεν είχε συνάψει σχέσεις –«ένα πράγμα που δεν μπορούμε να κάνουμε»– με την Ελλάδα, όπως είχε ήδη δρομολογήσει να κάνει με τη Ρουμανία και τη Γιουγκοσλαβία.¹⁵ Ωστόσο, δεν διέβλεπαν διαφοροποίηση των Κινέζων από τη σοβιετική γραμμή ή την άποψη των βαλκανικών κρατών σε άλλα ζητήματα που αφορούσαν τότε την Ελλάδα και, ιδίως, τις σχέσεις με το Μακάριο και το Κυπριακό, παρά τις οξυμένες σινοσοβιετικές σχέσεις.¹⁶

*B. Η πολιτική του Καραμανλή στο τρίπτυχο με Κίνα και Βαλκάνια
Η περίοδος ως το 1978*

Μεταπολιτευτικά, σχετικά με τις τριγωνικές σχέσεις Ελλάδας–Κίνας–Βαλκανίων, από την αρχή του 1975 έγινε σαφές πως η προσέγγιση με την κομμουνιστική Κίνα δε θα λειτουργούσε σε βάρος άλλων τομέων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Οι όποιες ελληνοκινεζικές επαφές δε θα έπρεπε να θέτουν υπό αμφισβήτηση τόσο γενικά το δυτικό προσανατολισμό της Ελλάδας, όσο και ειδικότερα θέματα εξωτερικής πολιτικής και δη το «άνοιγμα» στα Βαλκάνια.

Για την ελληνική πλευρά, προείχε η μη εμπλοκή της σε θέματα που προκαλούσαν τριβές με άλλες χώρες. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση ήταν η κινεζική διείσδυση στα Βαλκάνια, ζήτημα για το οποίο η Ελλάδα επιδίωκε να τηρήσει ίσες αποστάσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων

¹⁴ Τομαή, ό.π., όπου και παραπομπές σε αρχεία της ΥΔΙΑ του Υπουργείου Εξωτερικών και δη τις επαφές της Αμερικανίδας συμβούλου Πολιτικών Υποθέσεων στην Αθήνα, Brown, με τον Παπαϊωάννου και την ενημέρωση προς τον Ξανθόπουλο–Παλαμά.

¹⁵ Foreign Relations of the United States [στο εξής FRUS], 1969-1976, vol. XVII, Memorandum of Conversation, Beijing, October 21, 1971: National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 1034, Files for the President—China Material, Polo II, HAK China Trip, Transcripts of Meetings. Top Secret; Sensitive; Exclusively Eyes Only, no. 162, 503.

¹⁶ Αυτ., Minutes of the Washington Special Actions Group Meeting, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, NSC Institutional Files (H-Files), Box H-116, WSAG Minutes, Originals, 1972. Secret, no. 405, 1004.

μερών.¹⁷ Η Κίνα εξακολουθούσε να φροντίζει να δείχνει τη στήριξή της σε κομμουνιστικές χώρες που ήταν αντίθετες στη σοβιετική πολιτική· τέτοιες ήταν στην Ευρώπη η Ρουμανία και η Γιουγκοσλαβία (ομοίως, η Βόρεια Κορέα, αλλά και χώρες του Τρίτου Κόσμου). Το Μάιο του 1977, κινεζική κοινοβουλευτική αντιπροσωπεία μετέβη σε Βουκουρέστι και Βελιγράδι –αλλά όχι στην Αλβανία– ενώ τις πρωτεύουσες αυτές επισκέφθηκε ο Χούα Γκουοφένγκ τόσο το 1975 όσο και το 1978. Αντιστρόφως, την ίδια χρονιά ο Τίτο είχε επαφές με την κινεζική ηγεσία στο Πεκίνο. Αντιθετικά, η διάρρηξη των σινοαλβανικών σχέσεων, που εξελισσόταν ιδίως μετά το 1976 και κορυφώθηκε το 1978, ήταν καίριας σημασίας για την κινεζική πολιτική στα Βαλκάνια,¹⁸ αφού πλέον οι Κινέζοι προσπαθούσαν να προσεταιριστούν μόνο τη Γιουγκοσλαβία αλλά τη Ρουμανία, με σκοπό –ιδίως τη δεύτερη– να τις αποσπάσει από τη σφαίρα επιρροής των Σοβιετικών αντιπάλων τους.¹⁹

Έτσι, κατά την πρώτη μεταπολιτευτική κυβέρνηση του Καραμανλή, οι σχέσεις με την Κίνα ήταν επιθυμητό να βελτιωθούν, αλλά δε θα έπρεπε να αποτελέσουν τροχοπέδη για άλλες διπλωματικές επαφές, που η Ελλάδα θεωρούσε πως είχαν προτεραιότητα· σαφώς και δεν γίνεται λόγος για κακές σχέσεις, όμως οι ελληνικές προτεραιότητες – στο πλαίσιο των «ανοιγμάτων» στις βαλκανικές χώρες – το 1975, ήταν άλλες. Ασφαλώς, η αρχικά διστακτική στάση μεταβλήθηκε σταδιακά. Σε αυτό συνέβαλε τόσο η διαδοχή του Μάο στο εσωτερικό της Κίνας, όσο και γεγονότα σε περιφερειακό επίπεδο (π.χ. η προαναφερόμενη σινοαλβανική ρήξη, αλλά και η πρόοδος της διαβαλκανικής συνεργασίας) και τα επόμενα χρόνια η Ελλάδα επιδίωξε συστηματικότερα να αναπτύξει τις σχέσεις της με την Κίνα.

Ειδικότερα, η Ελλάδα δεν θεωρούσε εποικοδομητικές τις επαφές της Κίνας και του Χούα Γκουοφένγκ με τη Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία το 1975. Οι –ακόμα τότε– στενές σινοαλβανικές σχέσεις περιέπλεκαν την κατάσταση, αφού οι Κινέζοι ολοένα και επιδίωκαν μέσω της

¹⁷ Εμ. Εμμανουηλίδης, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια. 1974-1989* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2015), 73.

¹⁸ J. S. O'Donnell, *A Coming of Age: Albania under Enver Hoxha* (New York: Columbia University Press, 1999), 76.

¹⁹ J. Friedman, *Shadow Cold War: The Sino-Soviet Competition for the Third World*, (North Carolina: University of North Carolina Press, 2015), 180-214.

Αλβανίας την αύξηση της επιρροής τους στα Βαλκάνια σε βάρος της ΕΣΣΔ. Η αναφορά του Καραμανλή πως

«Η πολιτική της χώρας μου στηρίζεται στην ίση φιλία με όλους τους λαούς και ιδιαίτερα με τους γείτονές μας... Για να επιτύχουμε στην προσπάθεια αυτήν [ίσης φιλίας με τις γειτονικές χώρες], ανεξάρτητα από το γενικότερο προσανατολισμό κάθε χώρας, πρέπει να αποθαρρύνουμε πρωτοβουλίες τρίτων, που θα μπορούσαν να φέρουν τις χώρες μας σε αντίθεση»

ήταν ενδεικτική των ελληνικών προθέσεων.²⁰

Ενδιαφέρον σχετικά με τις εξελίξεις στα Βαλκάνια παρουσίασαν οι συνομιλίες που είχε ο υπουργός Εθνικής Άμυνας, Ευάγγελος Αβέρωφ, με τον Κινέζο πρεσβευτή Χε Γιανγκ στις 18 Οκτωβρίου 1975. Οι Κινέζοι εστίαζαν στις σχέσεις Ελλάδας–ΝΑΤΟ μετά την αποχώρηση της χώρας από το στρατιωτικό βραχίονα της Συμμαχίας και στη διαμορφωθείσα κατάσταση από στρατιωτικής άποψης στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Ο Κινέζος πρεσβευτής έδειξε ενδιαφέρον για την αμυντική κατάσταση της Ελλάδας έναντι των άλλων βαλκανικών κρατών, υπονοώντας κυρίως τη Βουλγαρία που συντασσόταν απόλυτα με τη σοβιετική πολιτική. Εξέφρασε, ακόμα, τους προβληματισμούς της χώρας του για τη σοβιετική επιρροή και παρουσία στα Βαλκάνια. Ο Αβέρωφ δεν πήρε θέση υπέρ της Κίνας ή της ΕΣΣΔ ούτε και αναφέρθηκε επικριτικά στη στάση των βαλκανικών κρατών.²¹ Οι συζητήσεις αυτές ήταν ενταγμένες στο πλαίσιο των προσπαθειών των Κινέζων να περιορίσουν τη σοβιετική ισχύ (παρά την αδιαμφισβήτητη στρατιωτική υπεροχή των Σοβιετικών στα Βαλκάνια), καθώς εξαιτίας της σινοσοβιετικής ρήξης οι σχέσεις μεταξύ των δύο κομμουνιστικών δυνάμεων ήταν το ναδίρ.²²

²⁰ Πρακτικά της Βουλής, Ε' Αναθεωρητική, περίοδος Α', συνεδρίαση Α', 9-61.

²¹ Αρχείο Ευάγγελου Αβέρωφ, Φ.27/15, Αβέρωφ προς Υπουργείο Εξωτερικών: Υπόμνημα συζήτησης μεταξύ υπουργού Εθνικής Αμύνης Αβέρωφ και του Κινέζου πρέσβη Χε Γιανγκ.

²² D. Chourchoulis, "Greece and the People's Republic of China," στο *Europe and China in the Cold War: Exchanges Beyond the Bloc Logic and the Sino-Soviet Split*, εκδ. J. M. Schaufelbühl–M. Wyss–V. Zanier (Leiden–Boston: Brill, 2019), 62-84, 70.

Τα Βαλκάνια και η Κίνα για την ελληνική διπλωματία στο τέλος του '70

Σημαντικό γεγονός στις ελληνοκινεζικές σχέσεις, οπότε αναλύθηκαν και οι βαλκανικές εξελίξεις, ήταν η επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών της Κίνας Χούα Χούανγκ στην Ελλάδα στις 21 Σεπτεμβρίου 1978. Στις κατ' ιδίαν συνομιλίες του με τον Καραμανλή, ο Χούανγκ αναφέρθηκε στη βαλκανική πολιτική της Ελλάδας και ιδίως στο ότι η Κίνα ευνοούσε τη διαβαλκανική συνεργασία γιατί περιόριζε την επιρροή άλλων χωρών στη χερσόνησο· ουσιαστικά, οι Κινέζοι, εμμέσως πλην σαφώς, εκλάμβαναν τη διαβαλκανική συνεργασία σαν μέσο ενίσχυσης της αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής των Γιουγκοσλαβίας και Ρουμανίας και κατ' επέκταση θεωρούσαν ότι συντελούσε στην απομείωση των σοβιετικών ερεισμάτων στα Βαλκάνια.²³ Στην επίσκεψη αναφέρθηκε και ο Ανδρέας Παπανδρέου στις 23 Σεπτεμβρίου 1978, μεμφόμενος την κινεζική διπλωματία πως επιδιώκει να αποσταθεροποιήσει τα Βαλκάνια, υπονοώντας τις επαφές των Κινέζων με τα καθεστώτα της Γιουγκοσλαβίας και της Ρουμανίας· ωστόσο, περισσότερο εξυπηρετούσε την τακτική για αντιπαράθεση σε κομματικό επίπεδο παρά αποτελούσε προγραμματική του θέση για τις σχέσεις της Ελλάδας με τα κομμουνιστικά κράτη και την Κίνα.²⁴

Η επίσκεψη του Χούανγκ Κουοφένγκ εντασσόταν στις προσπάθειες της κομμουνιστικής Κίνας να προχωρήσει σε ανοίγματα στη βαλκανική, σε αντιστάθμισμα της σοβιετικής ισχύος.²⁵ Πρόθεση των μεταμαοϊκών Κινέζων ηγετών ήταν να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με τις βαλκανικές χώρες, αρχικά με αυτές που δεν ήταν απολύτως ευθυγραμμισμένες με τη σοβιετική εξωτερική πολιτική, όπως η Ρουμανία, και ακολούθως με την αδέσμευτη Γιουγκοσλαβία. Οι Κινέζοι έπρεπε να ζυγίσουν τις άλλες επιλογές τους στη χερσόνησο: Η Βουλγαρία, απολύτως εξαρτώμενη από την ΕΣΣΔ στην εξωτερική της πολιτική, δεν ενδεικνυόταν. Ταυτόχρονα, η ρήξη στις σινοαλβανικές σχέσεις είχε απομακρύνει κάθε δυνατότητα επαναπροσέγγισης του Αλβανού ηγέτη Εμ-

²³ *Καθημερινή*, 23-9-1978.

²⁴ Δελτίο Τύπου ΠΑΣΟΚ, αποδελτίωση ομιλίας Ανδρέα Παπανδρέου σε Κεντρική Επιτροπή ΠΑΣΟΚ, 23-9-1978.

²⁵ J. W. Garver, *China's Quest: The History of the Foreign Relations of the People's Republic of China* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 349-359.

βέρ Χότζα με τη ΛΔΚ:²⁶ ιδίως η απεμπλοκή της Κίνας από την Αλβανία στις 7 Ιουλίου 1978 συντέλεσε στη βελτίωση των επαφών όχι μόνο με την Ελλάδα αλλά και με τα άλλα –πλην Βουλγαρίας– κομμουνιστικά βαλκανικά κράτη.²⁷

Από την αρχή του 1979 η ελληνική διπλωματία δραστηριοποιήθηκε ακόμα εντονότερα με διμερείς συναντήσεις και επισκέψεις σε χώρες των Βαλκανίων αλλά και στην Κίνα, στο πλαίσιο της διακηρυγμένης «πολυδιάστατης» εξωτερικής πολιτικής. Ο Καραμανλής επέλεξε να ολοκληρώσει τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη στην ΕΟΚ και ακολούθως να πραγματοποιήσει τις επισκέψεις στην Κίνα, εξού και η μετάβαση στο Πεκίνο (προηγήθηκε αυτή στη Μόσχα), πραγματοποιήθηκε το β' εξάμηνο του 1979.

Το πλαίσιο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής περιέγραψε ενώπιον της Βουλής ο Καραμανλής στις 16 Ιανουαρίου 1979. Αποτίμησε την πολιτική του, σε ό,τι είχε να κάνει με την «πολυδιάστατη» πτυχή της, με αναφορές τόσο για τις επαφές με τις βαλκανικές χώρες και την Κίνα. Ρητά αναφέρθηκε στον ανταγωνισμό ΕΣΣΔ και λαϊκής Κίνας που επηρέαζε διπλωματικές προσπάθειες της χώρας στα Βαλκάνια, δίχως ασφαλώς να λαμβάνει θέση υπέρ των «Ρώσων» ή των «Κινέζων».²⁸

Το Μάρτιο του 1979, με αφορμή τις επισκέψεις του Καραμανλή σε Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία, συζητήθηκαν σε κυβερνητική σύσκεψη οι εξελίξεις στις σινοσοβιετικές σχέσεις και το πόσο αυτές επηρέαζαν τις εξελίξεις σε βαλκανικό επίπεδο. Στις 6 Μαρτίου 1979 στο υπουργικό συμβούλιο στην Αθήνα έγινε αποτίμηση της κατάστασης στα Βαλκάνια ενώ αναλύθηκε και ο ανταγωνισμός Κίνας–ΕΣΣΔ στην περιοχή, που υποδαύλιζε την ένταση και στις σχέσεις μεταξύ Σόφιας και Βελιγραδίου. Ουσιαστικά, η Ελλάδα ανησυχούσε για τη στήριξη των Κινέζων στη Γιουγκοσλαβία, που οδηγούσε σε προστριβές με τη Βουλγαρία την οποία στήριζαν οι Σοβιετικοί. Κρίθηκε ότι η ελληνική πολιτική θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση των εντάσεων εφόσον θα

²⁶ D. Andelman, “China’s Balkan Strategy,” *International Security* 4, no. 3 (Winter 1979-1980): 60-79.

²⁷ Chourchoulis, *ό.π.*, 73.

²⁸ *Πρακτικά της Βουλής*, περίοδος Β', συνεδρίαση Β', 16 Ιανουαρίου 1979, σ. 1671-1696.

προωθούσε περαιτέρω τη βελτίωση των διμερών σχέσεων και κυρίως τη διαβαλκανική συνεργασία.²⁹

Οι εξελίξεις στα Βαλκάνια κατά τις συνομιλίες του 1979

Η επίσκεψη του Καραμανλή στο Πεκίνο πραγματοποιήθηκε από τις 12 ως τις 16 Νοεμβρίου 1979. Από τα θέματα ελληνικού ενδιαφέροντος έγινε εκτενής ανασκόπηση των εξελίξεων στα Βαλκάνια.³⁰ Ο εν τοις πράγμασι ηγέτης Κίνας, Ντενγκ Ξιάο Πινγκ, ήδη στις πρώτες συζητήσεις της 12^{ης} Νοεμβρίου 1979, αναφέρθηκε εμμέσως σε ηγεμονιστικές και επεκτατικές συμπεριφορές της ΕΣΣΔ στα Βαλκάνια· στάθηκε ιδιαίτερα στα ανοίγματα της ελληνικής διπλωματίας στα Βαλκάνια. Από την πλευρά του ο Καραμανλής, απαντώντας στους υπαινιγμούς του Πινγκ για την επιθετική συμπεριφορά της ΕΣΣΔ, προσπάθησε να μη λάβει θέση στη σινοσοβιετική έριδα που είχε επίδραση και στις βαλκανικές υποθέσεις. Σημείωσε, βέβαια, τις ελληνικές επιδιώξεις για βελτίωση των σχέσεων και με χώρες διαφορετικού κοινωνικού συστήματος, όπως στα Βαλκάνια, καλώντας, εμμέσως πλην σαφώς, την Κίνα λιγότερο και τη Σοβιετική Ένωση περισσότερο να απέχουν από επεμβάσεις στη διαβαλκανική αλλά και τη διμερή συνεργασία μεταξύ των βαλκανικών κρατών συνεργασία, ώστε «να μη διαταραχθεί [η βαλκανική συνεργασία] από εξωβαλκανικούς ανταγωνισμούς».³¹

Για τους Κινέζους η επιθυμία προαγωγής των σχέσεων με την Ελλάδα ήταν απότοκο της ιδιότητάς της ως βαλκανικό και συνάμα δυτικό κράτος. Θεωρούσαν ότι η γεωπολιτική θέση της χώρας τόσο στα Βαλκάνια όσο και υπό ένταξη στην ΕΟΚ καθιστούσαν την Ελλάδα κατάλληλη για να προβούν σε ανοίγματα προς τη Δύση. Ήταν ενδεικτικό των κινεζικών προθέσεων, ότι τόσο ο Χουάνγκ Χούα όσο και ο Χσιεν Νιεν είχαν ήδη αναφερθεί στις προηγούμενες επαφές τους με Έλληνες στην αποδυνάμωση της σοβιετικής επιρροής στα Βαλκάνια (λ.χ. μέσω των ελληνικών πρωτοβουλιών, μαζί με τις πιο αυτόνομες στην εξωτερική τους πολιτική Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία). Ενδεικτικό της σημασίας

²⁹ *Καθημερινή*, 7-3-1979.

³⁰ Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο, Συνάντηση του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή με τον Αντιπρόεδρο της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας Ντενγκ Ξιάο Πινγκ στο Πεκίνο, κωδικός τεκμηρίου D3429, θέμα T11452.

³¹ *Καθημερινή*, 13-11-1979.

που απέδιδε η Κίνα στην Ελλάδα, λόγω και της γεωγραφικής θέσης της στο νότο της βαλκανικής, ήταν η επιστροφή του υπουργού Εξωτερικών Χούα Χουάνγκ στο Πεκίνο μετά την επίσκεψή του στο Βελιγράδι και στο Βουκουρέστι: ένδειξη του πόσο σημαντική ήταν για την Κίνα η βελτίωση των σχέσεών της με τις χώρες στα Βαλκάνια –και με την αντίστοιχη μείωση της σοβιετικής επιρροής– και ότι η Ελλάδα αποτελούσε θετικό παράγοντα για τη βαλκανική συνεργασία. Ο Χουάνγκ επιθυμούσε να είναι παρών κατά τις συζητήσεις, ιδίως έχοντας πρόσφατες επαφές και με τα δύο λιγότερα προσδεμένα στο σοβιετικό άρμα κράτη των Βαλκανίων.

Έλληνες και Κινέζοι στις συνομιλίες της 13^{ης} Νοεμβρίου 1979, αναφέρθηκαν στη βαλκανική πολιτική. Αρχικά, ο Καραμανλής περιέγραψε τις πρωτοβουλίες της κυβέρνησής του τόσο στη διαβαλκανική συνεργασία όσο και στις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες της χερσονήσου. Έκανε ανασκόπηση των επαφών που είχε στις βαλκανικές πρωτεύουσες, ήδη από το 1974, και επέμεινε στο στόχο της πολυμερούς συνεργασίας, για την οποία ανέφερε πως μέσω αυτής θα λειαινόταν οι διαφορές μεταξύ των κρατών της χερσονήσου. Για την αργή πρόοδο, παρά τη θετική εκκίνηση με τη διαβαλκανική της Αθήνας του 1976, μέμφθηκε τη Βουλγαρία. Οι στενοί βουλγαροσοβιετικοί δεσμοί ήταν για τον Καραμανλή αρνητικοί παράγοντες για την προώθηση της πολυμερούς συνεργασίας στα Βαλκάνια. Θεώρησε ότι οι Σοβιετικοί ανησυχούσαν πως σε περίπτωση εμβάθυνσης της διαβαλκανικής συνεργασίας θα απαγκιστρωνόταν το καθεστώς του Τόντορ Ζίβκωφ από τη σοβιετική επιρροή. Η προσέγγιση Κίνας με Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία αποτέλεσε μέρος των συζητήσεών τους. Προκειμένου να μη δυναμιτιζόταν περισσότερο το κλίμα στα Βαλκάνια, ο Καραμανλής εμμέσως ζήτησε να μην μεταφερόταν η ένταση μεταξύ ΛΔΚ–ΕΣΣΔ στις βαλκανικές υποθέσεις. Από την πλευρά του ο Ντενγκ Ξιάο Πινγκ δεν παρέλειψε να εκμεταλλευτεί την τοποθέτηση του Καραμανλή (περί ευθυνών της Σοβιετικής Ένωσης για την καθυστέρηση στη διαβαλκανική συνεργασία) για να εκφράσει τις πάγιες αντισοβιετικές θέσεις της Κίνας.³²

³² Αρχείο Καραμανλή, Φ. 52B, Πρακτικά ελληνοκινεζικών συνομιλιών της 13^{ης} Νοεμβρίου 1979.

Ο Κινέζος αντιπρόεδρος τάχθηκε υπέρ των ανοιγμάτων της Ελλάδας στα Βαλκάνια. Ήταν ξεκάθαρος πως για την Κίνα τα Βαλκάνια είχαν πολύ μεγάλη σημασία, και υπογράμμισε πως της ίδιας άποψης ήταν και οι Σοβιετικοί. Τόνισε, ωστόσο, κατά τα κινεζικά συμφέροντα, ότι θα έπρεπε το καθεστώς του Ζίβκοφ να συμμετέχει στις προσπάθειες βαλκανικής συνεννόησης πιο ενεργά, ώστε να ξεφύγει από την κηδεμονία της ΕΣΣΔ. Χαρακτηριστικά, αποκάλυψε τη Βουλγαρία «τοπική δημοκρατία της ΕΣΣΔ».

Κατέστησε με τον τρόπο αυτό σαφές, πως έπρεπε να στηριχτούν η Ρουμανία και η Γιουγκοσλαβία και να εφαρμόσει η Βουλγαρία μια λιγότερο εξαρτημένη πολιτική από τη Μόσχα. Τέλος, με αφορμή τις συζητήσεις για τα Βαλκάνια, ο Ντενγκ αναφέρθηκε και στη γεωγραφική σημασία της Ελλάδας, αλλά και της Τουρκίας. Έτσι, φάνηκε ξεκάθαρα –όπως και κατά τη συζήτηση για τα ελληνοτουρκικά– πως για τους Κινέζους οι δύο χώρες ήταν εξίσου σημαντικές, προς αντιμετώπιση της σοβιετικής επεκτατικότητας και σαφώς δεν ήθελαν να εμπλακούν στην ελληνοτουρκική διαμάχη, λαμβάνοντας θέση υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς.³³

Στις 14 Νοεμβρίου 1979 ο Ντενγκ στις κατ' ιδίαν συνομιλίες τόνισε ότι η Κίνα διέκειντο θετικά και στα ανοίγματα της Ελλάδας σε κράτη με διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά συστήματα (βλ. Βαλκάνια) και ασφαλώς, κατ' επέκταση, και με την κομμουνιστική Κίνα.³⁴ Ιδίως ως προς τις σχέσεις με τα βαλκανικά κράτη, οι Κινέζοι θεωρούσαν ότι μέσω της συνεργασίας –διμερούς ή πολυμερούς– των βαλκανικών κρατών θα περιοριζόταν η επιρροή των δύο υπερδυνάμεων στη χερσόνησο με αποτέλεσμα τη διευκόλυνση των Γιουγκοσλαβίας και Ρουμανίας να εξακολουθούσαν την αυτόνομη (έναντι της ΕΣΣΔ) εξωτερική πολιτική τους, αφού μέσω των δύο αυτών χωρών η Κίνα επιδίωκε να αυξήσει την εμπλοκή και επιρροή της στα βαλκανικά πράγματα.³⁵

Ακολούθως, οι δύο ηγέτες συζήτησαν επισταμένα για την ενότητα της Γιουγκοσλαβίας μετά το θάνατο του Τίτο, αλλά και για το Μακεδονικό. Ο Ντενγκ Ξιάο Πινγκ εξέφρασε ανησυχίες για μελλοντική αποσταθεροποίηση της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας λόγω των εθνικισμών στις το-

³³ Αυτ.

³⁴ Αρχείο Καραμανλή, Φ. 52B, Πρακτικά ελληνοκινεζικών συνομιλιών της 14^{ης} Νοεμβρίου 1979.

³⁵ Εμμανουηλίδης, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική*, 90-93. Για την άποψη των βαλκανικών κρατών για την κινεζική πολιτική στα Βαλκάνια βλ. παρακάτω.

πικές δημοκρατίες αλλά ταυτόχρονα στήριξε το γιουγκοσλαβικό κομμουνιστικό κόμμα και τους χειρισμούς τόσο του Τίτο όσο και των μελλοντικών διαδόχων του σε θέματα μειονοτήτων. Μάλιστα, προέτρεψε τον Καραμανλή να πιέσει ώστε οι Δυτικοί (ΗΠΑ αλλά και Δυτικοευρωπαίοι) να στηρίξουν την ενότητα της Γιουγκοσλαβίας. Πάντως, και οι δύο πλευρές θεώρησαν το ζήτημα της ακεραιότητας της Γιουγκοσλαβίας εξαιρετικά σοβαρό, αφού τυχόν αποσταθεροποίηση θα μπορούσε να οδηγήσει σε προσέγγιση με την ΕΣΣΔ και άρα ανατροπή των συσχετισμών στη Βαλκανική. Ο Καραμανλής με τη σειρά του αναφέρθηκε στο Μακεδονικό, με αφορμή την έκκληση του Ντενγκ Ξιάο Πινγκ να βοηθηθεί η Γιουγκοσλαβία από την Ελλάδα ως δυτικό κράτος. Ανέφερε στον Κινέζο ηγέτη πως η Ελλάδα επιθυμούσε τη σταθερότητα της γειτονικής της χώρας και θα εργαζόταν να τη βοηθήσει προς τούτο, αλλά οι Γιουγκοσλάβοι δεν λειτουργούσαν ανταποδοτικά και όξυναν τις σχέσεις με την Ελλάδα με αφορμή το Μακεδονικό. Ως προς το Μακεδονικό, ο Καραμανλής προσπάθησε να εκμαιεύσει την κινεζική στήριξη μιας και το ζήτημα δεν απασχολούσε μόνο τις σχέσεις Ελλάδας–Γιουγκοσλαβίας, αλλά και αυτές της δεύτερης με τη Βουλγαρία· σε περίπτωση μη ανακίνησής του από τους Γιουγκοσλάβους θα εξέλειπε ένα «αγκάθι» στις γιουγκοσλαβοβουλγαρικές σχέσεις και η Βουλγαρία θα γινόταν πιο θετική στη διαβαλκανική συνεργασία, ενώ ακολούθως –κατά το ρουμανικό πρότυπο– θα απαγκιστρωνόταν από τη στενή σοβιετική επιρροή.³⁶

Ο Ντενγκ εξέφρασε την ικανοποίησή του, όταν ο Καραμανλής του ξεκαθάρισε πως η Ελλάδα ως κράτος μέλος της ΕΟΚ θα συνεχίσει να αντιτίθεται στη σοβιετική επεκτατικότητα στα Βαλκάνια, και πως για τον Έλληνα πρωθυπουργό η Κίνα αποτελούσε εξισορροπητικό παράγοντα στη διεθνή πολιτική. Βρέθηκε κοινός τόπος όχι μόνο στην ανάγκη ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των βαλκανικών κρατών (προς αποτροπή της ΕΣΣΔ), αλλά και στη σύμφωνη γνώμη του Καραμανλή ότι οι εξωβαλκανικές επεμβάσεις –υπονοούσε την εμπλοκή των Σοβιετικών μέσω της φίλα προσκείμενης προς αυτούς Βουλγαρίας– στη χερσόνησο του Αίμου διατάρασσαν τη συνεργασία στην περιοχή.³⁷

³⁶ Αρχείο Καραμανλή, Φ. 52B, Πρακτικά ελληνοκινεζικών συνομιλιών της 14^{ης} Νοεμβρίου 1979.

³⁷ National Archives and Records Administration [στο εξής NARA], AAD, DS, D790553–0871, 1979Athens10741, 28-11-1979.

Οι συζητήσεις στο Πεκίνο κατά την επίσκεψη του Καραμανλή ήταν ουσιώδεις, σχετικά με το τρίγωνο των σχέσεων Ελλάδα–ΛΔΚ–Βαλκάνια. Ουσιαστικά, Ελλάδα και Κίνα είχαν κοινή οπτική για τις βαλκανικές υποθέσεις. Βέβαια, τα κίνητρά τους ήταν σαφώς διαφορετικά αλλά εν μέρει συνέπιπταν με την ανάγκη περιορισμού της σοβιετικής επιρροής στη χερσόνησο. Ωστόσο, η ελληνική πλευρά δεν έλαβε θέση στη sino-σοβιετική διαμάχη γιατί κάτι τέτοιο θα είχε προφανή αρνητικά αποτελέσματα για τη βαλκανική πολιτική, μιας και η τελευταία προϋπέθετε έστω την έμμεση αποδοχή της από την ΕΣΣΔ: σε διαφορετική περίπτωση, όχι απλώς δεν θα προωθούνταν οι διμερείς σχέσεις με τη Βουλγαρία ή η διαβαλκανική συνεργασία, αλλά ούτε το άνοιγμα της Ελλάδας προς την ανατολική Ευρώπη και την ίδια τη Σοβιετική Ένωση.

Μετά την επίσκεψη στην Κίνα, οι σχέσεις της Ελλάδας με τα βαλκανικά κράτη αλλά και οι ελληνοκινεζικές σχέσεις εισήλθαν σε ένα ραθυμο κλίμα. Τούτο διότι ο βασικός στόχος της προσέγγισης με τα κομμουνιστικά κράτη των Βαλκανίων και την Κίνα είχε υλοποιηθεί. Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στα Βαλκάνια συνεχίστηκε στο ίδιο μοτίβο της προσέγγισης και μετά το 1980, αλλά οι διμερείς σχέσεις με την Κίνα την επόμενη πενταετία ατόνησαν.

Οι ηγέτες των βαλκανικών κρατών για την κινεζική επιρροή

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είναι η στάση των Βαλκάνιων ηγετών για την αυξανόμενη εμπλοκή της Κίνας στις υποθέσεις της περιφέρειάς τους. Οι απόψεις τους ήταν ανάλογες των σχέσεων που διατηρούσαν οι βαλκανικές χώρες με την ΕΣΣΔ. Η Βουλγαρία ήταν αντίθετη με την πολιτική της Κίνας ενώ η Γιουγκοσλαβία και η Ρουμανία διέκειντο θετικά στα κινεζικά ανοίγματα.

Οι Βούλγαροι, προκειμένου να περιοριστεί η επιρροή της Κίνας στα Βαλκάνια, μετέβαλαν μέχρι και την επιφυλακτική στάση τους έναντι της διαβαλκανικής συνεργασίας. Δέχθηκαν να συμμετέχουν σε επόμενη διαβαλκανική διάσκεψη, αλλά ταυτόχρονα επικαλούνταν προφάσεις για να καθυστερήσουν τη σύγκλησή της. Ο Ζίβκοφ θεωρούσε, ότι όσο η διαβαλκανική συνεργασία προχωρούσε με Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία –που είχαν αναπτύξει βαθύτερες σχέσεις με την Κίνα– η αυτόνομη πολιτική των χωρών αυτών θα ενισχυόταν. Το κινεζικό στήριγμα θα τις βοηθούσε να αντιμετωπίσουν τις σοβιετικές πιέσεις και

έτσι θα είχαν αυξημένα περιθώρια διπλωματικών ελιγμών. Όμως, στις 6-7 Ιουλίου 1978 ο Ζίβκωφ, στις επαφές του με τον Καραμανλή στη Βάρνα, τάχθηκε άμεσα υπέρ της διαβαλκανικής συνεργασίας, κάνοντας μια εμφανή στροφή στην πολιτική της χώρας του στο θέμα αυτό.³⁸ Η στροφή αυτή πήγαζε από την ανησυχία λιγότερο της Βουλγαρίας και περισσότερο της ΕΣΣΔ, ότι χωρίς την περιφερειακή συνεργασία στα Βαλκάνια η εμπλοκή της Κίνας θα ήταν επιζήμια για τα συμφέροντά τους. Τούτο διότι θα ενισχυόταν η αυτόνομη εξωτερική πολιτική της Γιουγκοσλαβίας και της Ρουμανίας, μέσω των οποίων οι Κινέζοι θα αποκτούσαν ερείσματα στα Βαλκάνια.³⁹ Επίσης, ο Βούλγαρος πρόεδρος, τον Απρίλιο του 1979, ανέφερε στον Καραμανλή πως η εμπλοκή των Κινέζων στα Βαλκάνια σε συνεργασία με τους Ρουμάνους δεν βοηθούσε· ταυτόχρονα, κατηγόρησε το Ρουμάνο ηγέτη Nicolae Ceausescu για δημαγωγία, υποκρισία και λεονταρισμούς στην «αυτόνομη» εξωτερική του πολιτική αφού παρά την προσέγγιση με την Κίνα τον μέμφθηκε πως δε θα εγκατέλειπε το ανατολικό μπλοκ.⁴⁰ Από την πλευρά του ο Καραμανλής, παρότι αναφέρθηκε στις βαλκανικές εξελίξεις και δη στον ανταγωνισμό Κίνας–ΕΣΣΔ και την εμπλοκή της πρώτης στη χερσόνησο, απέφυγε εμφανώς να πάρει θέση υπέρ ή κατά της κινεζικής πολιτικής.⁴¹

Οι Γιουγκοσλάβοι, ήδη από το 1976, ασχολούνταν με τη στάση της Κίνας στις βαλκανικές υποθέσεις. Στις επαφές Καραμανλή και Τίτο στις 10 Μαΐου 1976 στην Αθήνα, ο πρώτος αναφέρθηκε στην προσέγγιση ΗΠΑ–Κίνας ως θετική εξέλιξη για την ανάδυση της Κίνας στο διεθνές γίγνεσθαι και ο Τίτο εξέφρασε την ελπίδα πως μετά το θάνατο του Μάο θα επικρατούσαν περισσότερο φιλελεύθεροι πολιτικοί που θα επιδίωκαν την αύξηση των επαφών με τη Δύση.⁴² Ωστόσο, ο Τίτο άσκησε εμμέσως κριτική στην Κίνα θεωρώντας ότι η προηγούμενη πρόσδεση της Αλβανίας στο κινεζικό άρμα έκανε τους Αλβανούς να

³⁸ *Καθημερινή*, 4-7-1978.

³⁹ Andelman, “China’s Balkan Strategy,” 66-79.

⁴⁰ Αρχείο Καραμανλή, Φ. 52B, Συνομιλίες Κ. Καραμανλή–Τ. Ζίβκωφ, 29 Απριλίου 1979.

⁴¹ *Αυτ.*

⁴² Αρχείο Καραμανλή, Φ50B, Ενημερωτικόν σημείωμα επί της συνομιλίας του προέδρου της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας μετά του πρωθυπουργού της Ελλάδος κ. Καραμανλή, 11 Μαΐου 1976.

πιστεύουν ότι δεν τους χρειάζεται η συνεργασία με τους γείτονές τους.⁴³ Το 1978 η Γιουγκοσλαβία είχε ήδη βελτιώσει αρκετά τις σχέσεις με την Κίνα, αφού το 1977 είχε μεταβεί ο Τίτο στο Πεκίνο, ενώ ο Χουά Γκουοφένγκ ανταπέδωσε με επίσκεψη στο Βελιγράδι τον Αύγουστο του 1978. Τόσο ο Καραμανλής όσο και ο Παπανδρέου είχαν συνάντηση με το γραμματέα της Ένωσης Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας, Στάνε Ντόλαντς, με τον οποίο συζήτησαν τη σινογιουγκοσλαβική προσέγγιση, αλλά και τη διεθνή θέση της Αλβανίας μετά τη ρήξη των σχέσεων της με την Κίνα.⁴⁴ Και ο ίδιος ο Τίτο εκφράστηκε, στις 17 Μαρτίου 1979, θετικά για την κινεζική διείσδυση στα Βαλκάνια και θεώρησε την επίσκεψη του Γκουοφένγκ θετική εξέλιξη, παρότι ήταν ιδιαίτερα ανήσυχος για τον εντεινόμενο σινοσοβιετικό ανταγωνισμό στα Βαλκάνια.⁴⁵ Η βελτίωση των σινογιουγκοσλαβικών σχέσεων –απόρροια της κινεζικής εμπλοκής στα Βαλκάνια– ενείχε για την ελληνική πλευρά και αρνητικό πρόσημο αφού οδήγησε σε όξυνση του Μακεδονικού από την πλευρά των Γιουγκοσλάβων, μιας και η ανάγκη των τελευταίων για αναφανδόν θετική στάση της Ελλάδας (αλλά και της Δύσης εν γένει) παρερχόταν λόγω της κινεζικής υποστήριξης.⁴⁶

Η ρουμανική άποψη φάνηκε στις 19 Μαρτίου 1979 κατά τις επαφές Καραμανλή–Τσαουσέσκου στο Βουκουρέστι. Η ελληνική πλευρά καταλόγισε στην Κίνα προκλητική στάση έναντι της Σοβιετικής Ένωσης, θεωρώντας πως οι μοναδικές περιοχές που οι Κινέζοι μπορούσαν να περιορίσουν και να αμφισβητήσουν τη σοβιετική πρωτοκαθεδρία ήταν τα Βαλκάνια και η Άπω Ανατολή. Ασφαλώς, εκφράστηκε και η σταθερή άποψη της Ελλάδας για την ανάγκη βελτίωσης των σχέσεων τόσο των άλλων βαλκανικών κρατών όσο και της Ελλάδας με την Κίνα, φρόντισε όμως να μη θεωρηθεί η πολιτική αυτή ετεροβαρής υπέρ των Κινέζων και κατά των Σοβιετικών. Συγκεκριμένα, ο Καραμανλής τάχθηκε υπέρ της ανάπτυξης σχέσεων με την Κίνα, δίχως όμως να γίνεται αυτό με τη μορφή αιχμής σε βάρος της ΕΣΣΔ. Η θέση των Ρουμάνων

⁴³ Αυτ.

⁴⁴ Σπ. Σφέτας (επιμ.), *Η τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία και η μεταπολιτευτική Ελλάδα του Καραμανλή (1974-1979). Έγγραφα από τα γιουγκοσλαβικά αρχεία*, επιμ. (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2012), Arhiv Jugoslavije, Fond 837, 1–5–b/291, 258.

⁴⁵ Αρχείο Καραμανλή, Φ52Β, Συνομιλίες Κ. Καραμανλή στη Γιουγκοσλαβία 16-18 Μαρτίου 1979.

⁴⁶ *Καθημερινή*, 5 και 27-2-1979.

ήταν σαφώς φιλοκινεζική, αφού δεν εξελάμβαναν την πολιτική των Κινέζων στην περιοχή ως αιχμηρή ή προκλητική. Ο Τσαουσέσκου έφτασε μάλιστα στο σημείο να θεωρεί πως δεν υπήρχε ανταγωνισμός των δύο κομμουνιστικών δυνάμεων στα Βαλκάνια, και πως αυτό ήταν σοβιετική μορφή κατηγορώντας με τη σειρά του την ΕΣΣΔ πως προσλάμβανε τη βαλκανική ως ζώνη αποκλειστικής επιρροής της. Ήταν χαρακτηριστική η δήλωσή του πως «δεν θα έπρεπε να αγνοήσουμε την Κίνα, επειδή ενοχλείται η Ρωσία από την παρουσία της».⁴⁷

Τέλος, η Αλβανία ιδίως ενόψει της ρήξης στις σχέσεις με την Κίνα, προσπάθησε να προχωρήσει σε πρώιμα βήματα επαφών με την Ελλάδα. Ο ίδιος ο Χότζα, σε δηλώσεις του ενώπιον κομματικού συνεδρίου, στα τέλη του 1976, αναφερόμενος στις σχέσεις τόσο με την Κίνα όσο και με τα γειτονικά κράτη, χαρακτήρισε καλές τις επαφές της χώρας του με την Ελλάδα και εξέφρασε την επιθυμία για περαιτέρω βελτίωσή τους.⁴⁸ Η τοποθέτηση αυτή σαφώς εντασσόταν στην προσπάθεια της Αλβανίας να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με τα γειτονικά κράτη και τη Δύση, εξαιτίας της ρήξης με την Κίνα.⁴⁹ Το ρήγμα στις σινοαλβανικές σχέσεις ήταν βαθύ. Η Αλβανία το 1979 ανέστειλε την ισχύ όλων των διμερών συμφωνιών με την Κίνα και οι σχέσεις των δύο χωρών παρέμεναν σε επίπεδο τυπικής διπλωματικής αντιπροσώπευσης. Η περίοδος ως τα μέσα της δεκαετίας του '80, οπότε και απεβίωσε ο Χότζα, χαρακτηρίζεται από την πλήρη αδράνεια των διμερών επαφών. Έπρεπε να έρθει το 1989 ώστε οι σχέσεις των δύο χωρών να αποκατασταθούν πλήρως και μόλις το 1991 και η πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία για να επισκεφθεί Αλβανός αξιωματούχος –ο υπουργός Εξωτερικών Reis Malile– το Πεκίνο.⁵⁰

⁴⁷ Αρχείο Καραμανλή, Φ52B, Συνομιλίες Κ. Καραμανλή στη Ρουμανία, 19-26 Μαρτίου 1979.

⁴⁸ L. Zanga, "Albanian Foreign Policy in the Wake of 7th Party Congress," στο *Eastern Europe's uncertain future*, επιμ. R. King-J. Braun (Νέα Υόρκη: Praeger Publishers, 1977), 88.

⁴⁹ Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική πολιτική στα Βαλκάνια, 1974-1981* (Αθήνα: Εστία, 1987), 69.

⁵⁰ Abd. Aydin-Erj. Progonati, "Albanian Foreign Policy in the Post-Comunist Era," *UNISCI Discussion Papers* 28 (March-May 2011): 257 επ.

Η άποψη των υπερδυνάμεων για την εμπλοκή της Κίνας στα Βαλκάνια

Οι ΗΠΑ παρακολουθούσαν με ενδιαφέρον τις επαφές Ελλάδας–Κίνας και το κατά πόσο αυτές θα επηρέαζαν το status quo στα Βαλκάνια. Ο αυξανόμενος ρόλος των Κινέζων στις υποθέσεις της Βαλκανικής, λόγω των επαφών με τη Ρουμανία αλλά και το ρευστό πεδίο στη μετά το θάνατο του Τίτο Γιουγκοσλαβία, έκανε (κατά τους Αμερικανούς) τον Καραμανλή να επιδιώκει τη συμπάθεια των Κινέζων για τη βαλκανική πολιτική του. Αντίστοιχα, οι Κινέζοι ανησυχούσαν για την περίπτωση που μετά το θάνατο του Τίτο αυξάνονταν οι εθνικισμοί στη Γιουγκοσλαβία και προσπαθούσαν να τους εκμεταλλευτούν οι Σοβιετικοί για να αυξήσουν την επιρροή τους. Ικανοποιήθηκαν, όταν ο Καραμανλής τους διαβεβαίωσε ότι η Ελλάδα θα στήριζε τη Γιουγκοσλαβία και στη μετατιτοϊκή εποχή, παρά τα αγκάθια στις διμερείς σχέσεις (ιδίως στο Μακεδονικό).⁵¹ Η στήριξη της Κίνας στη βαλκανική πολιτική της Ελλάδας φάνηκε τόσο κατά τις διμερείς συζητήσεις αλλά ακόμα και πριν την έναρξή τους, όταν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας αναφέρθηκε θετικά στα ανοίγματα της Ελλάδας στα Βαλκάνια και χαρακτήρισε διαμεσολαβητικό το ρόλο των Ελλήνων στη χερσόνησο.⁵²

Την αμερικανική διπλωματία απασχόλησαν και οι απόψεις του ηγέτη της αξιωματικής αντιπολίτευσης, τις οποίες θεώρησε αντιφατικές. Από τη μία ο Παπανδρέου είχε θετική οπτική για την επίσκεψη του Χουάνγκ, ενώ από την άλλη είχε τοποθετηθεί κατά της αντισοβιετικής κινεζικής πολιτικής στα Βαλκάνια (όπως είχε εκφραστεί κατά την επίσκεψη Χουάνγκ στο Βελιγράδι και στη συνάντησή του με τον Τίτο) γιατί θεωρούσε ότι η κινεζική ανάμειξη στις βαλκανικές υποθέσεις θα αποσταθεροποιούσε την περιοχή. Ταυτόχρονα, οι Αμερικανοί ήταν προβληματισμένοι για τους ισχυρισμούς του Παπανδρέου πως η προσέγγιση ΛΔΚ–ΗΠΑ συνιστούσε απειλή για την παγκόσμια ειρήνη, αφού η Σοβιετική Ένωση δε θα ανεχόταν τη δημιουργία μιας τέτοιας, κυκλωτικής για αυτήν, «συμμαχίας».⁵³

⁵¹ NARA, AAD, DS, D790553–0871, 1979Athens10741, 28-11-1979.

⁵² Κ. Σβολόπουλος, *Καραμανλής Κ. Αρχείο, γεγονότα κείμενα*, τ. 11 (Αθήνα: ΙΔΚ, 2005), 308.

⁵³ NARA, AAD, DS, D780391–1253, 1978Athens 08348, 25-9-1978.

Η άποψη του Παπανδρέου στην πράξη συνέπλεε με αυτή της ΕΣΣΔ. Κατά τους Σοβιετικούς η κυκλωτική συμμαχία σε βάρος τους περιλάμβανε τις ΗΠΑ, τη Δυτική Ευρώπη, την Ιαπωνία και την Κίνα (μάλιστα αυτή η άποψη τονίστηκε και προς τον Καραμανλή, κατά την επίσκεψή του στη Μόσχα, την οποία βεβαίως ο τελευταίος διέψευσε). Παρόλα αυτά, οι Αμερικάνοι διπλωμάτες δεν ανησυχούσαν πραγματικά για τυχόν απεμπόληση της φιλοκινεζικής εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, σε περίπτωση ανάληψης της εξουσίας από τον Παπανδρέου.⁵⁴ Περισσότερο θεωρούσαν ότι η άποψη του Παπανδρέου εκκινούσε από την επιθυμία του να ασκήσει αντιπολίτευση κριτικάροντας στην πολιτική ανοιγμάτων του Καραμανλή προς τις κομμουνιστικές χώρες, παρά πως συντασσόταν με τη σοβιετική γραμμή.

Αντίστοιχα, ήταν εξίσου σημαντικό και για τους Σοβιετικούς να συζητήσουν με την Ελλάδα τις εξελίξεις στα Βαλκάνια σχετικά με την προσπάθεια της Κίνας να αυξήσει την επιρροή της. Σχετικές αναφορές έγιναν στις επαφές που είχε ο Καραμανλής στη Μόσχα στις αρχές Οκτωβρίου 1979. Οι αναφορές του πρωθυπουργού της Σοβιετικής Ένωσης Αλεξέι Κοσίγκιν για την Κίνα ήταν ενδεικτικές της άποψης που είχαν οι Σοβιετικοί για τις σχέσεις της Κίνας με την Ελλάδα και τα βαλκανικά κράτη. Ο Κοσίγκιν αναφέρθηκε στην κινεζική εισδοχή στα Βαλκάνια και ήταν ευθέως αντίθετος προς αυτήν. Από ελληνικής πλευράς, ο Καραμανλής αρκέστηκε να ακούσει τις σοβιετικές απόψεις δίχως να λάβει θέση υπέρ της ΕΣΣΔ ή της Κίνας, προκειμένου να μην εμπλακεί σε μια διαμάχη από την οποία η Ελλάδα δεν είχε κανένα όφελος.⁵⁵ Αντιθέτως, με την επιλογή να μην σχολιάσει ο Καραμανλής τις σχέσεις ΕΣΣΔ–ΛΔΚ και το κατά πόσο επηρέαζαν τα βαλκανικά πράγματα, η ελληνική θέση για το θέμα φαινόταν κατά το σχολιασμό των σινοσοβιετικών σχέσεων σε επαφές με άλλους ηγέτες: αυτή ήταν πως οι Δυτικοί δεν είχαν κανένα κέρδος από το να εμπλέκονταν υπέρ της μίας ή άλλης κομμουνιστικής δύναμης, καθότι οι προστριβές μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Κίνας αποδυνάμωναν το κομμουνιστικό

⁵⁴ NARA, AAD, DS, d790476–0764, 1979Athens 09273, 16-10-1979; NARA, AAD, DS, D790506–526, 1979State287769, 3-11-1979.

⁵⁵ Αρχείο Καραμανλή, Φ52Β, πρακτικά συνομιλιών ελληνικής–σοβιετικής αντιπροσωπείας στη Μόσχα, 2-4 Οκτωβρίου 1979.

μπλοκ στα Βαλκάνια, προς αυτόνομο όφελος της Ελλάδας και του ΝΑΤΟ.⁵⁶

Γ. Οι επαφές με την Κίνα και τα Βαλκάνια στο μεταίχμιο του Ψυχρού Πολέμου

Ο Παπανδρέου στο Πεκίνο

Έγινε λόγος παραπάνω για τις αναφορές του Ανδρέα Παπανδρέου υπέρ της ΕΣΣΔ, οι οποίες όμως σύντομα φάνηκε πως στόχευαν στην άσκηση κριτικής κατά του Καραμανλή παρά ότι ο Παπανδρέου ήταν σοβιετόφιλος και κατά της ΛΔΚ. Αυτό φάνηκε και κατά την αντιπολιτευτική δράση του κατά τη διακυβέρνηση Γεωργίου Ράλλη, οπότε και είχε γίνει σαφές ότι οσοδήποτε ο Παπανδρέου θα αναλάμβανε την ηγεσία της χώρας. Ο Παπανδρέου τασσόταν υπέρ της πολιτικής ανοιγμάτων προς την Ανατολή που ακολουθούσε η Ελλάδα, αλλά εστίασε την κριτική του στο ότι δεν γίνονταν αρκετά ώστε η πολιτική προς την Κίνα να είναι πράγματι πολυδιάστατη.⁵⁷ Εντούτοις, κατά την πρώτη κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου την περίοδο 1981-85 οι επαφές με την Κίνα ατόνησαν.

Μόλις μετά την επανεκλογή του Παπανδρέου το 1985, επισπεύστηκε η μετάβασή του στην Κίνα. Πλέον, η ακραία αντιδυτική ρητορική της δεύτερης κυβέρνησής του είχε αμβλυνθεί και ούτε καν οι Αμερικανοί ανησυχούσαν μήπως οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις διαταραχθούν από την διαφαινόμενη πρόθεση του Παπανδρέου για προσέγγιση την Κίνα.⁵⁸ Παρότι είχε προσκληθεί ήδη από τον Ιούνιο του 1983 η επίσκεψη προγραμματίστηκε για τις αρχές Απριλίου του 1986. Κατά την επίσκεψή του στο Πεκίνο ο Παπανδρέου είχε συνομιλίες τόσο με τον πρωθυπουργό Ζάο Ζιγιάνγκ όσο και με τον Ντενγκ Ξιάο Πινγκ. Στις συνομιλίες αναλύθηκαν αρκετά και τα θέματα των Βαλκανίων, ι-

⁵⁶ Εμ. Εμμανουηλίδης, *Οι σχέσεις της Ελλάδας με τον αραβικό και μουσουλμανικό κόσμο, 1974-1981* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2017), 376.

⁵⁷ *Πρακτικά της Βουλής*, σύνοδος Γ', περίοδος Β', συζήτηση επί των προγραμματικών δηλώσεων της Κυβέρνησης, 21-23 Μαΐου 1980.

⁵⁸ Τηλεγράφημα *Associated Press*, 17-7-1985.

δίως ως προς το σκέλος της πρωτοβουλίας του Έλληνα πρωθυπουργού για δημιουργία ζώνης χωρίς πυρηνικά στα Βαλκάνια.⁵⁹

Συγκεκριμένα, ο Ντενγκ υπερθεμάτισε τις προσπάθειες για δημιουργία ζώνης χωρίς πυρηνικά στα Βαλκάνια. Μάλιστα, στάθηκε και στη στάση τόσο της κυβέρνησης όσο και του κόμματος του ΠΑΣΟΚ υπέρ του αφοπλισμού, την οποία θεωρούσε επωφελή για την εξασφάλιση της ειρήνης σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο. Η στάση του εξηγούνταν από το ότι εν τέλει αυτό θα λειτουργούσε σε βάρος των σοβιετικών συμφερόντων, γιατί μόνο η ΕΣΣΔ διατηρούσε πυρηνικά στο βουλγαρικό έδαφος.⁶⁰ Μάλιστα, έκανε ένα βήμα μπροστά δηλώνοντας πως η Κίνα ουδέποτε θα ενίσχυε ή θα πίεζε χώρες των αποπυρηνικοποιημένων ζωνών να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα, γεγονός που ούτως ή άλλως όμως δεν ήταν ρεαλιστικό ως προς τις κινεζικές δυνατότητες. Κλείνοντας, και προκειμένου να δικαιολογήσει την κατοχή από τη ΛΔΚ πυρηνικού οπλοστασίου, αναφέρθηκε στο ότι αυτό ήταν περιορισμένο, σκοπούσε μόνο στην αυτοάμυνα της Κίνας και όχι σε επιθετικές ενέργειες προς τις άλλες χώρες και πως δεν συναγωνιζόταν τις δύο υπερδυνάμεις. Η τελευταία τοποθέτηση ήταν αληθής και πήγαζε από την αδυναμία της Κίνας να ανταγωνιστεί στρατιωτικά ΕΣΣΔ και ΗΠΑ, γεγονός που όμως δεν εμπόδισε τον Ντενγκ να το προβάλλει ως φιλειρηνική στάση της χώρας του.⁶¹

Το ταξίδι του Παπανδρέου στην Κίνα διακόπηκε ξαφνικά, αφού για λόγους εσωτερικής πολιτικής έπρεπε να μεταβεί εκτάκτως στην Αθήνα. Εξ αυτού του λόγου δε στάθηκε δυνατό να συζητηθούν περισσότερο ούτε οι διμερείς σχέσεις πόσο δε μάλλον οι επαφές των δύο χωρών με τα βαλκανικά κράτη. Ακολούθως, κατά την επόμενη διετία οι ελληνοκινεζικές σχέσεις ατόνησαν και οι επόμενες επαφές έγιναν μόλις το 1988.

⁵⁹ Αρχείο Ιδρύματος Ανδρέα Γ. Παπανδρέου, τεκμήριο: «Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η σύζυγός του Μαργαρίτα κατά τη διάρκεια επίσημου δείπνου στην Κίνα. Ανάμεσά τους ο Κινέζος πρωθυπουργός Ζάο Ζι-Γιανγκ», 04/1986.

⁶⁰ Εμμανουηλίδης, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική*, 344-346.

⁶¹ Yin, Qian, «Η εξωτερική πολιτική του ΠΑ.ΣΟ.Κ. κατά τη δεκαετία του '80» (διπλωματική εργασία, τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2013), 66, με παραπομπές στα αρχεία του τμήματος Διεθνών Σχέσεων του ΚΚ Κίνας και του Υπουργείου Εξωτερικών της ΛΔ Κίνας.

Ο Έλληνας πρόεδρος στην Κίνα

Για πρώτη φορά Έλληνας πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Χρήστος Σαρτζετάκης, επισκέφθηκε την Κίνα, στις 19 Απριλίου 1988. Είχε συνομιλίες με τον ομόλογό του Γιανγκ Σανγκούν, τον πρωθυπουργό Λι Πενγκ και τον Ζάο Ζιγιάνγκ υπό τη νέα ιδιότητα του γενικού γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας.

Ο Σαρτζετάκης στις συζητήσεις με τον Ζάο Ζιγιάνγκ αναφέρθηκε στις βαλκανικές υποθέσεις. Καθώς ο ανταγωνισμός Κίνας και ΕΣΣΔ είχε ατονήσει, η κινεζική πλευρά δεν σχολίασε τις κινήσεις της Σοβιετικής Ένωσης στα Βαλκάνια και ομοίως ο Σαρτζετάκης απέφυγε να θίξει στις επαφές της Ελλάδας το θέμα αυτό. Επικαλέστηκε ότι η Ελλάδα ασκούσε στη Νοτιοανατολική Ευρώπη ουσιαστικά και όχι τυπικά ανεξάρτητη και φιλειρηνική πολιτική. Προκειμένου να ενισχύσει τον ισχυρισμό του, ο Έλληνας πρόεδρος επικαλέστηκε τη διαβαλκανική διάσκεψη που έλαβε χώρα στο Βελιγράδι και ότι η Ελλάδα επιμένει στη διαβαλκανική συνεργασία με συνέπεια τα τελευταία δεκαπέντε σχεδόν χρόνια.⁶² Στο θέμα της διάσκεψης του Βελιγραδίου ο Ζιγιάνγκ ήταν αρκετά θετικός και επαίνεσε τις προσπάθειες της Ελλάδας να προωθήσει τη συνεργασία στα Βαλκάνια, θεωρώντας ότι έτσι προωθείται τόσο η ανάπτυξη όσο και η ασφάλεια και σταθερότητα, όχι μόνο της χερσονήσου, αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης.⁶³

Για το θέμα της διαβαλκανικής διάσκεψης η Κίνα είχε εκφράσει τη θετική στάση και πριν τη σύγκλησή της. Έχοντας επίγνωση του βαρέως κλίματος μεταξύ ορισμένων βαλκανικών χωρών, οι Κινέζοι ήξεραν ότι οι προοπτικές άμεσων θετικών αποτελεσμάτων ήταν περιορισμένες. Ωστόσο, στην περίπτωση προόδου, δεν επιθυμούσαν να καρπωθεί μόνο η ΕΣΣΔ –μπορεί οι σινοσοβιετικές προστριβές να είχαν περιοριστεί αλλά δεν είχαν εξαλειφθεί– την όποια θετική δημοσιότητα. Έτσι, είχαν ταχθεί υπέρ των κοινών προσπαθειών, ενώ ταυτόχρονα υπενθύμισαν ότι οι δυσκολίες δεν πρέπει να υποτιμώνται.⁶⁴

Όπως μετά την επίσκεψη Παπανδρέου, έτσι και μετά την επίσκεψη Σαρτζετάκη οι επαφές με την Κίνα μειώθηκαν. Μάλιστα, μετά τα γε-

⁶² Εμμανουηλίδης, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική*, 356-368.

⁶³ Qian, «Η εξωτερική πολιτική του ΠΑ.ΣΟ.Κ.», 70-71.

⁶⁴ Τηλεγράφημα πρακτορείου *Xinhua*, 22-2-1988 (αγγλ.).

γονότα της πλατείας Τιενανμέν, οι σχέσεις της Κίνας με το δυτικό κόσμο έφτασαν στο ναδίρ. Έτσι, οι Κινέζοι δεν είχαν καμία συμμετοχή στις εξελίξεις του 1989 με την πτώση του υπαρκτού κομμουνισμού στις βαλκανικές χώρες αλλά και στο ξέσπασμα του γιουγκοσλαβικού εμφυλίου. Η περίοδος της απραξίας στις σχέσεις Ελλάδας–Κίνας–βαλκανικών κρατών συνεχίστηκε έως και το 1993, χρονιά κατά την οποία η ΛΔΚ άρχισε να προωθεί εκ νέου τις επαφές της με τις ευρωπαϊκές χώρες.

Η αναγνώριση της Βόρειας Μακεδονίας

Μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου 1993, τη διακυβέρνηση της Ελλάδας ανέλαβε εκ νέου ο Ανδρέας Παπανδρέου. Από τις πρώτες ημέρες της ανάληψης των καθηκόντων της η τρίτη κυβέρνηση του Παπανδρέου κλήθηκε να διαχειριστεί το ζήτημα της αναγνώρισης της σημερινής Βόρειας Μακεδονίας από την Κίνα με το τότε συνταγματικό της όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Στις 12 Οκτωβρίου 1993 η ΛΔΚ σύναψε διπλωματικές σχέσεις ανοίγοντας πρεσβεία στα Σκόπια. Ωστόσο, δεν έκανε χρήση της αποδεκτής από τις 8 Απριλίου 1993 από τα Ηνωμένα Έθνη προσωρινής ονομασίας της χώρας «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας». Αντιθέτως, η κινεζική κυβέρνηση αναγνώρισε το γειτονικό κράτος με τη συνταγματική του ονομασία, γεγονός που σαφώς επέφερε ζημία στα ελληνικά συμφέροντα. Η κυβέρνηση Παπανδρέου απέφυγε να σχολιάσει το ζήτημα και ήταν σαφές πως επιθυμούσε να το υποβαθμίσει. Από τη μία η αναγνώριση της Βόρειας Μακεδονίας με το τότε συνταγματικό της όνομα από μία μεγάλη χώρα– απ’ αυτές μόνο η Ρωσία είχε αναγνωρίσει τη χώρα με το συνταγματικό της όνομα στις 6 Αυγούστου 1992 (πρώτη η Βουλγαρία είχε συνάψει σχέσεις στις 9 Ιανουαρίου 1992 και ακολούθησε η Τουρκία στις 5 Φεβρουαρίου 1992)– θεωρήθηκε πλήγμα για τις ελληνικές θέσεις. Από την άλλη, ο Παπανδρέου επιθυμούσε να εμβαθύνει ακόμα περισσότερο τις ελληνοκινεζικές σχέσεις και δεν ήθελε να σταθεί το Μακεδονικό τροχοπέδη σε αυτό.

Από την πλευρά τους οι Κινέζοι θεώρησαν ότι με την κίνηση αυτή θα αποκτούσαν σοβαρά ερείσματα στο νέο βαλκανικό κράτος, γεγονός που θα τους έδινε τη δυνατότητα να ασκούν επιρροή σε αυτό και κατ’ επέκταση στις βαλκανικές υποθέσεις. Ορθώς υπολόγισαν πως οι ελληνικές αντιδράσεις θα ήταν το λιγότερο χλιαρές –στην πράξη αυτές ήταν

ανύπαρκτες— και πως έτσι δε θα διακυβεύονταν οι ελληνοκινεζικές σχέσεις. Πράγματι, η επιλογή των Κινέζων ως προς το τελευταίο δικαιώθηκε, αφού οι εξελίξεις των επόμενων ετών οδήγησαν σε σημαντική βελτίωση των ελληνοκινεζικών σχέσεων. Ωστόσο, απέτυχαν ως προς το δεύτερο κίνητρό τους. Όχι μόνο η ΛΔΚ δεν κατάφερε να αναλάβει το ρόλο του προστάτη του νέου κράτους—υποκαθιστώντας την άλλοτε υπό κινεζική επιρροή Αλβανία— αλλά ούτε αύξησε την επιρροή της στα Βαλκάνια. Αντίθετα η κυβέρνηση στα Σκόπια έφτασε στο σημείο να αναγνωρίσει το 1999 αυτήν της Ταϊπέι.

Οι σχέσεις Βόρειας Μακεδονίας–Κίνας ψυχράθηκαν έντονα, όταν η κυβέρνηση στα Σκόπια αποφάσισε να εγκαθιδρύσει διπλωματικές επαφές με την κυβέρνηση της Ταϊπέι. Μάλιστα, στις 28 Απριλίου άρχισε και η λειτουργία πρεσβείας στο νησί. Η Βόρεια Μακεδονία ήταν το δεύτερο μόλις κράτος στην Ευρώπη—το άλλο ήταν η Αγία Έδρα του Βατικανού— που αναγνώριζε την κρατική υπόσταση της Δημοκρατίας της Κίνας στην Ταϊβάν. Τελικά, στις 18 Ιουνίου 2001 έκλεισε η πρεσβεία στην Ταϊπέι και η Βόρεια Μακεδονία διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις με την Ταϊβάν. Εν τέλει, το Μακεδονικό δεν στάθηκε εμπόδιο στην προώθηση των ελληνοκινεζικών σχέσεων. Αυτό έγινε σαφές κατά τις επαφές των ετών 1994-95, στις οποίες το Μακεδονικό δεν αποτέλεσε θέμα συζήτησης.

Οι επαφές του 1994-1995

Στις 15 Οκτωβρίου 1994 ο Κινέζος αντιπρόεδρος Τσου Ρόνγκκι, με τη συνοδεία του υφυπουργού Εξωτερικών Ζιανγκ Ενζού, επισκέφθηκε την Αθήνα. Ο Ρόνγκκι είχε στις 14 Οκτωβρίου 1994 ξεχωριστές συνομιλίες τόσο με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας Καραμανλή όσο και με τον πρωθυπουργό Παπανδρέου. Στη συζήτησή του με τον Καραμανλή αναφέρθηκαν στις εξελίξεις στα Βαλκάνια. Ο Καραμανλής εστίασε στην προβολή των θέσεων στα ζητήματα που απασχολούσαν την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας. Ιδίως, στάθηκε στο Μακεδονικό, όπου έκανε σαφή παράθεση των ελληνικών απόψεων, ιδίως εξαιτίας της αναγνώρισης της Βόρειας Μακεδονίας με την τότε συνταγματική της ονομασία από τους Κινέζους. Στο πλαίσιο της διπλωματικής αβρότητας ο Καραμανλής δεν καταδίκασε ευθέως την κινεζική κίνηση, αλλά ήταν σαφές στο ότι η επιλογή της ΛΔΚ δεν βοηθούσε την πρόοδο της διμε-

ρούς συνεργασίας. Από την πλευρά του, ο Ρόνγκκι απέφυγε να απαντήσει. Επιθυμούσε σαφώς να υποβαθμίσει το Μακεδονικό και να μην γίνει αγκάθι στις ελληνοκινεζικές σχέσεις.⁶⁵

Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκαν οι συζητήσεις του Κινέζου αντιπροέδρου με τον Παπανδρέου. Αυτές ήταν περιορισμένες, αφού τα περισσότερα ζητήματα αναλύθηκαν στις συναντήσεις του Ρόνγκκι με υπουργούς της κυβέρνησης. Ως προς τα βαλκανικά οι δύο ηγέτες ιδίως στάθηκαν στα τεκταινόμενα στην πρώην Γιουγκοσλαβία και κυρίως στην ανάγκη ειρηνικής επίλυσης του εμφυλίου πολέμου.⁶⁶

Ακολούθησε η μετάβαση του υπουργού Εξωτερικών Κάρολου Παπούλια στις 15 Οκτωβρίου 1995 στην κινεζική πρωτεύουσα για τετραήμερη επίσκεψη. Ο Παπούλιας είχε στις 16 και 17 Οκτωβρίου 1995 επαφές με τον ομόλογό του και αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Τσιαν Τσισέν. Στην πολιτική συνεργασία, στάθηκαν στην κοινή οπτική των δύο χωρών για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια. Αμφότεροι ήταν υπέρ της ειρηνευσης στον εμφύλιο της Βοσνίας και της κατάπαυσης του πυρός και δήλωσαν πως στηρίζουν τις προσπάθειες για εκεχειρία και σύναψη ειρηνευτικής συμφωνίας. Ο Παπούλιας αναφέρθηκε στο Μακεδονικό, ενώ η κινεζική πλευρά στάθηκε στην ανάγκη συμβιβαστικής επίλυσης των διαφορών, δίχως να παίρνει ξεκάθαρα θέση υπέρ της Ελλάδας. Η αναφορά στο Μακεδονικό ήταν πλέον αναγκαία αφού το ζήτημα απασχολούσε έντονα την ελληνική διπλωματία αλλά οι Κινέζοι δεν απάντησαν στις ελληνικές αιτιάσεις.⁶⁷

Συμπεράσματα

Το πρωτεύον ζήτημα που εξετάζει η παρούσα δημοσίευση είναι το κατά πόσο στο τρίπτυχο Ελλάδα–Κίνα–βαλκανικά κράτη ήταν δυνατή η προώθηση των επιδιώξεων της ελληνικής διπλωματίας. Η Ελλάδα για είκοσι πέντε χρόνια προσπάθησε να βελτιώσει τόσο τις σχέσεις της με την κόκκινη Κίνα όσο και με τα κομμουνιστικά αλλά και τα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια. Στην προσπάθειά της αυτή, ιδίως την περίοδο έως και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, διαρκώς αντιμετώπιζε

⁶⁵ Σβολόπουλος, *Καραμανλής*, 716.

⁶⁶ ΑΠΕ, τηλεγράφημα 18-10-1994.

⁶⁷ ΑΠΕ, τηλεγράφημα 17-10-1995.

τις παρενέργειες του σινοσοβιετικού ανταγωνισμού. Προσπαθούσε από τη μία να προωθήσει τις ελληνοκινεζικές σχέσεις και από την άλλη να μη δημιουργηθούν προσκόμματα στη βαλκανική πολιτική της. Ταυτόχρονα, οι ελληνικές κυβερνήσεις φρόντιζαν να προβάλουν στους Κινέζους τη βαλκανική πολιτική της χώρας ως συγκριτικό πλεονέκτημα για να δείξουν ότι η βελτίωση των ελληνοκινεζικών σχέσεων θα μπορούσε να περιορίσει τη σοβιετική επιρροή –κάτι το οποίο η Ελλάδα αντιμετώπιζε ως υφιστάμενο γεγονός και όχι ως αρνητικό δεδομένο– στα Βαλκάνια.

Η πορεία των διμερών επαφών με την Κίνα, συνδυαστικά με τη βαλκανική πολιτική της Ελλάδας, αποτιμάται θετικά: ασφαλώς, υπήρξαν και αρνητικές εξελίξεις στο Μακεδονικό, που όμως η ελληνική πλευρά προτίμησε να τις παραβλέψει, ώστε να μη δυναμιτιστεί το καλό κλίμα στις ελληνοκινεζικές σχέσεις. Κατά την υπό μελέτη περίοδο όλες οι κυβερνήσεις επιδίωκαν τη βελτίωση των σχέσεων τόσο με την Κίνα όσο και με τα Βαλκάνια. Ωστόσο, η μεγαλύτερη πρόοδος στο τρίπτυχο των επαφών συντελέστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '70. Κατά την περίοδο της δικτατορίας συνάφθηκαν οι ελληνοκινεζικές σχέσεις, και, σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε η Αλβανία. Τη δεκαετία του '80 οι σχέσεις προωθήθηκαν κυρίως μέσω της πρωτοβουλίας για αποπυρηνικοποίηση των Βαλκανίων, την οποία στήριζαν –για τους δικούς τους λόγους, αναγόμενους στην αποδυνάμωση της σοβιετικής επιρροής στη χερσόνησο– οι Κινέζοι. Τη δεκαετία του '90 η Κίνα ενδιαφερόταν περισσότερο για την ενίσχυση της θέσης της στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια και τούτο συνέβη ακόμα και σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων. Συγκριτικά λοιπόν, το β' μισό του '70 η ελληνική θέση, τόσο έναντι των Κινέζων όσο και έναντι των βαλκανικών χωρών, έβαινε ενισχυμένη, γεγονός το οποίο αναγνώριζαν και οι υπερδυνάμεις.

Καταληκτικά, τα Βαλκάνια, ακόμα και στο τέλος της δεκαετίας του '90, παρέμεναν ένα προνομιακό πεδίο για την Κίνα: ωστόσο, ουδόλως μπόρεσε να διαδραματίσει ενεργητικότερο έναντι άλλων μεγάλων δυνάμεων ρόλο, όπως κατέδειξε και ο νατοϊκός βομβαρδισμός της κινεζικής πρεσβείας στο Βελιγράδι το 1999, οπότε και οι Κινέζοι δεν αντέδρασαν δυναμικά έναντι των ΗΠΑ. Ωστόσο, στη σύγχρονη περίοδο μετά το 2000, η επιρροή της Κίνας στα Βαλκάνια έχει ενισχυθεί. Εν τέλει, οι Κινέζοι πραγματοποίησαν μακροπρόθεσμα το σκοπό τους, αφού η πολιτική τους, τόσο έναντι της Ελλάδας όσο και έναντι των βαλ-

κανικών χωρών, τούς επέτρεψε να αποκτήσουν τα τελευταία είκοσι χρόνια σημαντικά ερείσματα στην περιοχή. Αντιστοίχως, και τα βαλκανικά κράτη ωφελήθηκαν, ιδίως στον οικονομικό κλάδο και κυρίως με πρωτοβουλίες όπως ο «δρόμος του μεταξιού». Τέλος, η Ελλάδα ακόμα και σήμερα προβάλλει, όπως έπραττε ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '60, τη γεωγραφική της θέση ως πύλη εισόδου στα Βαλκάνια σαν συγκριτικό της πλεονέκτημα. Συνάγεται, επομένως, ότι η μελέτη, από την οπτική της διπλωματικής ιστορίας, των τριγωνικών σχέσεων Ελλάδας–ΑΔΚ–Βαλκανίων την εικοσιπενταετία 1970-1995 δύναται να εξηγήσει τις εξελίξεις που έλαβαν χώρα και τα επόμενα είκοσι πέντε χρόνια.